

УДК: [281.96 УГКЦ: 354.32'52(438)]“1919/1939”

Оксана БОРУЦЬКА

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ З МІНІСТЕРСТВОМ ВІРОВИЗНАНЬ ТА ОСВІТИ ДРУГОЇ РЕЧІПОСПОЛИТОЇ

Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) у Галичині, що входила до складу Другої Речіпосполитої, складалася з Львівської архієпархії і підпорядкованих їй Станиславівської та Перемишльської єпархій, налічувала 54 деканати і 1 267 парафій. Галицьку митрополію очолював митрополит Андрей Шептицький (1865–1944), єпископом-помічником якого був Микита Будка (1877–1949). Єпархії очолювали владика-ординарій Станиславівський Григорій Хомишин (1867–1947) разом з єпископом-помічником Іваном Лятишевським (1879–1947), а також владика-ординарій Перемишльський Йосафат Коциловський (1876–1947)¹. Церковне право “Codex Juris Canonici” від 1918 р., польська Конституція від 17 березня 1921 р. і Конкордат 1925 р., підписаний між Другою Річчюпосполитою й Апостольською столицею, надавали УГКЦ, як адміністративній інституції, можливість адміністративного функціонування, але й обмежували її діяльність.

УГКЦ у міжвоєнний період були притаманні прагнення відновити національну Українську державу, втрачену в часі польсько-української війни, а водночас виокремити власну як політичну, так і релігійну ідентичність. Втягнена в ці проблеми, УГКЦ відзначалася підтримкою національно-визвольних рухів, які в 20-х роках почали активно формувати свої організації та партії. Польська влада вбачала в цьому велику заслугу Церкви і греко-католицького пароха, який в житті парафії був не тільки вчителем релігії й української мови, але й будівничим українського націоналізму, який відтак мав сильний вплив на вірних, на відмінну від латинського².

У сформованій новій Польській державі домінувала Римо-Католицька Церква, проте діяли й католицькі Церкви східного обряду. Їхню діяльність контролювало Міністерство віровизнань і освіти, яке спочатку мало назву Департамент визнань релігійних і просвітництва Тимчасової державної Ради Польського Королівства, засноване 23 січня 1917 р. Департаментом воно було до 7 грудня 1917 р., а вже від 3 січня 1918 р. його перейменовано на міністерство.

Компетенцію міністерства визначав § 26 Декрету Ради Регентства “Про тимчасову організацію державної влади Польського Королівства”, який вказував, що до

¹ *Боцюрків Б.* Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939–1950) / Львів: В-во Українського католицького університету, 2005. – С. 28.

² *Archiwum Akt Nowych w Warszawie (далі – AAN), Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie z lat 1917–1939 (далі MWRiOP).* – Sygn. 647. – K. 208.

Міністерства визнань належить управління школами всіх рівнів і типів, опіка над наукою, літературою та мистецтвом, архівами, публічними бібліотеками, музеями й театрами, опіка над віровизнаннями.

Міністерство віровизнань поділялося на департаменти, департаменти – на секції, а секції – на відділи. Із них виділилося три департаменти: віровизнань, освіти, мистецтва. Департамент освіти поділявся на чотири секції: початкове шкільництво, середні школи, профільні школи і вищі школи³. У 1924 р. і 1928 р. статутами реорганізовано Міністерство віровизнань. Статут 1924 р. скасував усі самостійні відділи, утворюючи з них загальний департамент, а статут 1928 р. об'єднав два департаменти шкільництва – загального і середнього – в загальноосвітнє шкільництво. Детальну структуру міністерства подає статут 1936 р.⁴.

26 квітня 1933 р. повноваження з прав та опіки релігійних визнань було також надано Міністерству внутрішніх справ⁵ і Міністерству закордонних справ, яке збирало інформацію про Греко-Католицьку Церкву та її ставлення до польської влади. Свої звіти вони представляли у формі рапортів. На сьогодні з дослідження Артура Кінаша збереглися тільки рапорти Перемишльської єпархії, де староста звітував про антидержавницьку політику греко-католицького духовенства⁶.

Мета статті – представити специфіку взаємовідносин УГКЦ та Міністерства віровизнань і освіти Другої Речіпосполитої. Джерельна база дослідження – архівні матеріали. Міністерство визнань регулювало та контролювало діяльність УГКЦ протягом 1918–1939 рр. Підпорядковані воєводства, староства й повіти в листах повідомляли йому про діяльність Церкви, зокрема департамент віровизнань, який інформував й перевіряв її на дотримання всіх цивільно-правових законів, що стосувалися питань релігії і викладання релігії у школах. Це питання порушувалося на прикладі відносин держави до Церкви і її правового статусу у працях С. Вілка⁷, К. Красовського⁸, М. Петшака⁹, Я. Осуховського¹⁰.

Влада закликала дотримуватися правових актів, які регулювали взаємовідносини церковних інституцій і держави. УГКЦ строго дотримувалася свого східного обряду, закликаючи водночас вірних дотримуватися законів для реалізації своїх

³ AAN, Inwentarz zbioru akt: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie z lat 1917–1939 (далі – MWRiOP). – Т. 1, numer zespolu 14. – S. 3–7.

⁴ Ibidem. – S. 5.

⁵ AAN, Inwentarz zbioru akt: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych z lat 1918–1939. – К. 3.

⁶ Kinasz A. Podstawa duchowieństwa grekokatolickiej metropolii lwowskiej względem nowo powstałego państwa polskiego (1919–1924) w dokumentach Ministerstwa Spraw Zagranicznych II Rzeczypospolitej i konsystorza grecko-katolickiego we Lwowie / A. Kinasz // Kosciół unicki w Rzeczypospolitej; [pod. red. W. Walczak]. – Białystok, 2010. – S. 67.

⁷ Wilk S. Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce w latach 1918–1939 / S. Wilk. – Warszawa, 1922. – С. 464.

⁸ Krasowski. K. Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej / K. Krasowski // Studium Historycznoprawne. – Warszawa; Poznań, 1988. – С. 354.

⁹ Pietrzak M. Prawo wyznaniowe / M. Pietrzak. – 4 wyd. – Warszawa, 2010. – С. 338.

¹⁰ Osuchowski J. Prawo wyznaniowe Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939 / J. Osuchowski. – Warszawa, 1967. – С. 563.

прав та свобод¹¹. Міністерство неохоче давало згоду на закладення нових парафій і деканатів. Так, Львівське воєводство в листі до міністерства рекомендувало не давати згоди на відкриття 13 нових деканатів у Перемишльській єпархії через побоювання активізації українського національного життя¹². У червні 1926 р. було розглянуто процес проти священника о. Володимира Пелліха з Радехова, якого звинувачували в антипольській пропаганді¹³.

Великою проблемою і причиною непорозумінь між єпархією УГКЦ й міністерством протягом 1918–1939 рр. була мова ведення метричних книг і діловодства. У внутрішньому та зовнішньому діловодстві духовенству мало право вживати польську мову. Всі листи-прохання до інституцій державної та військової влади повинні були бути написані польською. Статистичні витяги з метричних книг, посвідчення можна було писати українською (згідно з розпорядженням Ради міністрів від 29 вересня 1924 р. § 3)¹⁴.

Відповідно до декрету австрійського цісаря Йосифа II від 20 лютого 1784 р. мовою діловодства метричних книг у королівстві Галичини і Лодомерії запроваджувалася латинська.

У 1848 р. греко-католицькі метричні уряди почали практикувати русинську (українську) мову, не відчуваючи великого тиску зі сторони австрійської влади¹⁵. Остання досить толерантно ставилася до такої практики, але нагадувала Церкві про обов'язок дотримуватися декрету 1874 р., де мовою діловодства затверджена латинська¹⁶. Декрет Міністра внутрішніх справ Австрії від 16 вересня 1875 р. забороняв ведення метричних книг і витягів українською мовою. Це спричинило незадоволення греко-католицького духовенства.

У Другій Речіпосполитій у врегулюванні релігійних питань послуговувалися декретом австрійської влади 1874 р. На практиці греко-католицьке духовенство проводило записи до метричних книг двома мовами: латинською та українською.

30 вересня 1919 р. польський уряд дозволив робити переклади з витягів метричних книг на українську мову й навпаки, але при цьому зазначаючи “відпис латинський”, а “переклад український”¹⁷. У 1920 р. всі три ординаріати видали циркуляр, який давав право ведення метричних книг українською мовою. Спочатку польський уряд лояльно сприйняв цей циркуляр, не бажаючи загострювати стосунки УГКЦ із державою. Проте вже 21 грудня 1921 р. новий закон заборонив парафіяльним урядам використовувати українську мову в метричних книгах,

¹¹ *Пилипів І.* Правовий статус греко-католицької церкви в Другій Речі Посполитій (1925–1939 рр.) / *І. Пилипів* // Ефективність державного управління: зб. наук. праць / [за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева]. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. – Вип. 34. – С. 158.

¹² AAN, MWRiOP. – Sygn. 450. – К. 50.

¹³ *Пилипів І.* Правовий статус... – С. 158.

¹⁴ AAN, MWRiOP. – Sygn. 644. – К. 15.

¹⁵ AAN, MWRiOP. – Sygn. 643. – К. 78.

¹⁶ Ibidem. – К. 79.

¹⁷ Ibidem. – Sygn. 647. – К. 94.

витягах, покликаючись на вимогу вживання тільки латинської¹⁸. Поступово цей конфлікт загострювався і набирав ознак ворожості. Львівське воєводство критикувало єпархію УГКЦ й надсило листи до митрополита Андрея Шепитицького з нагадуванням єпископам про обов'язок дотримуватися мовних приписів.

Греко-католицьке духовенство наполягало на збереженні української мови, що практикувалося ще з австрійського періоду. Міністр Станіслав Грабський в листах до митрополита та єпископів Йосафата Коциловського і Григорія Хомишина наголошував на дотриманні державних законів.

До Львівського ординаріату надходили листи від парафіяльних урядів із проханням захистити від закидів староств, які звинувачували їх у недотриманні мовного закону, наголошуючи, що вони не є урядами адміністративними і не підпорядковуються староствам¹⁹.

У 1922 р. з ініціативи Міністерства закордонних справ було організовано конференцію для в'яснення мовного питання і причини протестів греко-католицьких єпископів Львівської, Перемишльської і Станиславівської єпархій²⁰.

Із розпорядження Ради міністрів від 31 липня 1924 р. новий мовний закон дозволяв вживання в діловодстві польської мови і мов національних меншин. Згідно з § 2 нового закону про мови, УГКЦ на терені трьох воєводств (Львівського, Станиславівського і Тернопільського) у всіх приватно-правних справах мала право писати документи українською мовою до цивільних і адміністративних урядів I та II інстанції²¹.

Від 30 червня 1926 р. міністр С. Грабський видав закон для трьох єпархій, який регулював спосіб ведення діловодства з польською владою й організаціями у правово-публічному контексті²². До митрополита Шепитицького часто надходили скарги від духовенства, що польська влада застосовує штрафи або арешти за використання печатки і підпису українською мовою. Духовенство стверджувало, що вживає польську з примусу та страху перед карою²³, тому не у всіх воєводствах вело нею документацію. Так, звіт Львівського воєводства від 1934 р. констатує, що єпископ Перемишльський Й. Коциловський не дотримується визначених норм щодо мовного закону і всю кореспонденцію веде лише українською²⁴. У звіті міністра внутрішніх справ у Станиславівському воєводстві стверджено, що духовенство представляло метричні витяги і деяку кореспонденцію українською мовою²⁵.

Наступною проблемою була справа "крадіння душ", яка полягала в перетягуванні вірних з одного обряду на інший. Це відбувалося на південно-західних теренах Другої Речіпосполитої. Така практика спостерігалася від часів Берестейської унії 1596 р., коли Уніатська Церква не мала таких привілеїв, як Латинська, що

¹⁸ AAN, MWRiOP. – Sygn. 647. – К. 96.

¹⁹ Ibidem. – К. 144.

²⁰ Ibidem. – К. 78.

²¹ Ibidem. – К. 128.

²² Ibidem. – К. 175.

²³ Ibidem. – К. 303.

²⁴ Ibidem. – Sygn. 344. – К. 119.

²⁵ Ibidem. – К. 119.

спричиняло полонізацію і латинізацію уніатів, а разом із тим зміну обряду²⁶. У міжвоєнний час справу зміни обряду регулював Конкордат 1853 р. і декрет Конгрегації пропаганди віри (Congregatio de Propaganda Fide) 1863 р.²⁷. Конкордат 1853 р. був спробою врегулювання проблем між двома обрядами, але духовенство не до кінця його дотримувалося²⁸. Згідно з австрійським декретом від 1868 р., кожна особа після досягнення 14 років могла змінити обряд, при цьому в письмовій або усній формі повідомивши старосту²⁹. Так, часто дітей латинського обряду хрестили греко-католицькі священики через велику відстань до костелу. Метрики хрещення парохі повинні бути передати парохів латинської парафії, чого на практиці не робили, а латинські, відповідно, не допилювалися³⁰. Дітей з мішаних шлюбів залишали при обряді батька або матері відповідно до статі, а нешлюбних записували нелегально у *status animarum* (статус душ)³¹.

Як показують звіти Львівського магістрату за 1918 р., масові переходи почалися з греко-католицького обряду на латинський, спричинені польсько-українською війною. У 1918 р. обряд змінило 265 осіб, у грудні – 65, в січні 1919 р. – 91, у лютому – 70, в березні – 95, в загальному за 1919 р. – 2 414 осіб³². У 30-х роках спостерігається ще більша тенденція зміни обряду. Її можемо побачити у Львівському воєводстві (див. таблицю)³³.

Таблиця

Кількість осіб, які змінили обряд у 1932–1935 рр.

	Повіт	З римо-католицького на греко-католицький	З греко-католицького на римо-католицький
1	Бібрка	2	102
2	Бжозів	4	28
3	Доброміль	—	115
4	Дрогобич	62	304

²⁶ *Nabywaniec* S. Relację między obrządkami – łacińskim i grekokatolickim oraz problem rutenizacji i uniatyzacji w kontekście tak zwanej “kradzieży dusz” / S. Nabywaniec // Polska–Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa / [pod. red. S. Stepnia]. – Przemyśl, 1998. – T. 4: Katolickie unie kościelne w Europie Środkowej i Wschodniej – Idea a rzeczywistość. – С. 222.

²⁷ *Krochmal* A. Stosunki międzywyznaniowe i międzyobrzędkowe w parafiach grekokatolickiej diecezji przemyskiej w latach 1918–1939 / A. Krochmal // Polska–Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa / [pod. red. S. Stepnia]. – Przemyśl, 1996. – T. 3: Studia z dziejów grekokatolickiej diecezji przemyskiej. – С. 219–220.

²⁸ *Dyłałowa* H. Na pograniczu dwóch obrządków – grekokatolickiego i łacińskiego / H. Dyłałowa // Warszawskie zeszyty polsko-ukrainoznawcze. – Warszawa, 1998. – T. 6–7. – С. 96.

²⁹ Archiwum Państwowy w Przemyślu (далі – APP). Archiwum Biskupstwa Grekokatolickiego (далі – ABGK). – Sygn. 5573. – K. 311.

³⁰ AAN, MWRiOP. – Sygn. 647. – K. 172.

³¹ *Nabywaniec* S. Relacje między obrządkami... – С. 224.

³² AAN, MWRiOP. – Sygn. 647. – K. 20.

³³ Ibidem. – K. 314.

5	Городок	1	108
6	Ярослав	–	306
7	Яворів	–	20
8	Колбучів	–	–
9	Красне	–	6
10	Ліско	–	116
11	Львів-місто	7	1 774
12	Львів-повіт	3	244
13	Любачів	–	39
14	Ланцют	–	10
15	Мостиська	1	74
16	Ніско	–	11
17	Перемишль	3	491
18	Пшеворськ	14	70
19	Рава-Руська	6	80
20	Рудкі	1	98
21	Ряшів	2	34
22	Самбір	9	184
23	Сянок	3	119
24	Сокаль	–	106
25	Тарнобжег	–	4
26	Турка	–	146
27	Жовква	3	82
	Разом	121	4 670

11 червня 1921 р. у Львові видано новий закон для католицького духовенства про зміну обряду дітей із мішаних шлюбів у містах на латинський. Цей процес мала забезпечити влада повіту. Якщо вона не виконувала цих норм до дітей віком 14 років, то священник одержував право сам це зробити. Католицький священник отримував метрику про хрещення в західному обряді, а перед тим – у східному. Якщо греко-католицький священник відмовлявся при зміні обряду представляти свідоцтво про хрещення, то на нього подавали скаргу до староства³⁴. Ця проблема була актуальна протягом всього міжвоєнного періоду, незважаючи навіть на те, що Апостольська столиця забороняла самовільну зміну обряду³⁵. Врегулювання цієї справи у Другій Речіпосполитій було доручено Міністерству віровизнань і Міністерству внутрішніх справ, яке контролювало справу “крадіння душ”. Із зібраних даних з Тернопільського повіту, наприклад, у мішаних сім’ях більшість метрик хрещення дітей була греко-католицькими. Польську владу непокоїла така ситуація.

³⁴ *Королевський К.* Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944) / К. Королевський. – Львів, 2014. – С. 228.

³⁵ *Krochmal A.* Stosunki międzywyznaniowe... – С. 219.

Вона вважала це насильною втратою вірних Католицької Церкви і відповідно елементу польського народу на теренах трьох воєводств³⁶.

Ще одна причина напруги відносин між польською владою і греко-католицьким духовенством – поширення національних ідей. У звітах Міністерства віровизнань, Міністерства внутрішніх справ і Міністерства закордонних справ зазначалося, що УГКЦ агітувала проти перепису населення і відмовлялася ідентифікувати себе з польським народом. Міністерство віросповідань зазначало, що у старостах Яворова, Перемишля та Жовкви духовенство проводило агітацію на парафіях проти першого перепису 1921 р. у Другій Речіпосполитій. Під час перепису духовенство відмовлялося від польського громадянства, за що притягувалося до суду. Єпископові Й. Коциловському з Перемишльської єпархії також закидали те, що він їздить по парафіях й агітує вірних проти участі в переписі³⁷. Таку ініціативу Церкви можна зрозуміти, адже вона хотіла допомогти українському народові в його прагненні побудови власної Української держави.

Не менш важливим було питання земельної власності Церкви, врегулювання якого займалося Міністерство віровизнань та освіти. Польський уряд Ігнатія Падеревського в червні 1919 р. вніс проект земельної реформи, який передбачав зміцнення фермерського господарства і відповідно добровільну парцеляцію великих землевласників³⁸. Його ухвалили 10 липня 1919 р. Церква сприйняла це негативно, оскільки духовенство отримувало дохід від $\frac{3}{4}$ землі. Був створений парцеляційний фонд, який на початку тільки 20 %, а згодом 40 % землі призначав на створення фермерських господарств³⁹. Згідно з аграрною реформою від 15 липня 1920 р. до 1925 р. на західних теренах (Західна Галичина і Волинь) розпочалася парцеляція земельних маєтків. УГКЦ була незадоволена такою політикою влади, бо дохід від винайманих угідь був малим і неприбутковим⁴⁰. Землю, яка належала Церкві, обробляли селяни (на одного священика припадало 40 га), що уможливлювало утримання й розвиток не тільки культурно-освітніх установ, а й домів для сиріт. Із запровадженням аграрної реформи взамін на зменшення земельних володінь духовенству пропонувалося виплачувати більшу заробітну плату. Селян така ситуація змушувала до еміграції в пошуках кращих заробітків. На засіданні польської комісії 21–22 листопада 1922 р. греко-католицькому духовенству запропонували володіння 3,5 і 5 га землі, а з 800 тис. га розпарцельованої селяни не отримали нічого.

Відразу після запровадження реформи духовенство разом із політичним угрупованням УНДО (Українською національно-демократичною організацією) почало

³⁶ AAN, MWRiOP. – Sygn. 647. – K. 207.

³⁷ AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych (далі – MSZ). – Sygn. 5335a. – K. 79, 80.

³⁸ Виздрік В. Польська аграрна реформа та її реалізація у 20-х рр. XX ст. на західноукраїнських землях / В. Виздрік // Вістник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Держава та армія”. – Львів, 2013. – № 752. – С. 150.

³⁹ Там само. – С. 151.

⁴⁰ APP, ABGK. – Sygn., 5490. – K. 444.

активно протистояти владі⁴¹. Так, 1927 р. земельна власність Греко-Католицької Церкви становила 40 482 га⁴².

Найбільш спірним було питання правового статусу нерухомих маєтків, власниками яких були різні духовні особи. Після підписання Конкордату, який врегулював земельні відносини між Церквою і державою, за єпископами, семінаріями й парафіями визнано право власності на всі нерухомі маєтки, але з певними обмеженнями, а також право на різні дотації⁴³. Всі інші маєтки, які за законом не належали Церкві, підлягали примусовому викупу державою⁴⁴. Львівський ординаріат після підписання Конкордату неодноразово звертався до Міністерства визнань для вияснення, які саме маєтки підлягають парцеляції⁴⁵. У Конкордаті в § 24 ч. 7 визначено, що гроші, отримані з парцеляції ерекціональних ґрунтів, перебувають у розпорядженні Церкви. Завдяки цьому митрополит Шептицький організував Єпархіальний фонд, який покривав потреби єпархії⁴⁶. Парафіяльні уряди зі згоди деканальних урядів і лише з дозволу Митрополичої консисторії могли продати потрібну кількість ерекціональних маєтків для сплати маєткового податку⁴⁷. Як представляє українська газета "Діло", єпископи Львівської, Перемишльської і Станиславівської єпархій по-різному відреагували на закон про парцеляцію землі й видали відповідно різні розпорядження⁴⁸.

Ще одним з аспектів взаємовідносин Церкви та держави було питання релігійної шкільної освіти. Відповідальність за викладання релігії Міністерство віровизнань та освіти покладало на кураторів, які під контролем воєводства організовували вивчення релігії у школах і координували працю катехитів. Куратор співпрацював зі шкільною радою, до якої входив шкільний інспектор і священник кожного із віровизнань, запропонований єпископом⁴⁹. Параграф 120 Конституції 1921 р. і Конкордат впроваджували обов'язкове навчання релігії для дітей до 18 років усіх віровизнань у державних, приватних, середніх і вищих школах⁵⁰. Міністерство визначало кількість годин, план та програму для всіх віровизнань⁵¹. Так на катехизацію початкової й середньої школи виділялося від двох і більше

⁴¹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 408. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 7.

⁴² *Wiślocki J.* Uposażenia kościoła i duchowieństwa katolickiego w Polsce 1918–1939 / J. Wiślocki. – Poznań, 1981, згідно з табл. 4. – С. 90

⁴³ ААН, МВРiО. – Sygn. 367. – К. 144, 145.

⁴⁴ *Виздрік В.* Польська аграрна реформа... – С. 153.

⁴⁵ ААН, МВРiОП. – Sygn. 755. – К. 13–14.

⁴⁶ Львівські архиєпархіальні відомості. – Львів, 1926. – Ч. 1. – С. 5.

⁴⁷ Там само. – С. 9.

⁴⁸ ААН, МВРiОП. – Sygn. 755. – К. 58.

⁴⁹ *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej* (далі – D. U. R. P.). – 1921. – N 16. – Poz. 97. *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 lutego 1921 r.* § 2, § 3, § 4, § 5, § 6. – S. 222–223.

⁵⁰ D. U. R. P. *Konkordat zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską.* – № 72. – S. 1067.

⁵¹ Перемишльські єпархіальні відомості (далі – ПЄВ). – Перемишль, 1928. – № 4. – С. 56.

годин⁵². Міністерство рекомендувало, щоби вчитель був того самого обряду, що й діти у класі для кращого контакту і розуміння між ними. За відсутності згоди батька, дитина вивчала основи релігії, до якої належала більшість дітей у класі⁵³.

Законом від 31 липня 1924 р. міністр С. Грабський змінив шкільну систему, запровадивши утравквістичні (двомовні) школи. Знана в історії під назвою реформа “*Lex Grabski*”, вона спричинилася до ліквідації українського шкільництва і відповідно спровокувала опір польській владі⁵⁴. Прикладом можна назвати протести в Перемишлі, Львові й Тернополі проти впровадження утравквістичних шкіл. Саме в Перемишльському, Ярославському, Мостиському, Добромильському і Березівському повітах міністр С. Грабський утримався від реалізації цієї реформи⁵⁵. До кінця 1939 р. все-таки збільшилася кількість утравквістичних шкіл, що спричинило до зменшення українських⁵⁶. Попри освітні закони міністерство часто на практиці обмежувало права вчителів, зменшувало кількість годин релігії для греко-католиків. Така політика польської влади з асиміляції українців спричиняла обурення і незадоволення. Протягом 1930–1935 рр. відбувалися протести церковних влад, але не було жодної реакції на це Міністерства визнань⁵⁷. Для українців від 5 січня 1925 р. воно представило нові засади й вимоги до навчання релігії для дітей. Батьки повинні були заповнити декларацію, в якій вказати вік дитини, мав бути підпис нотаріуса, судді та старости, і відіслати її до шкільного інспектора⁵⁸.

Від 3 грудня 1926 р. міністерство видало закон міністра Казимира-Владислава Бартла про обов’язок участі шкільної молоді в релігійних практиках. Згідно з Конституцією це порушувало права та свободи і спричиняло невдоволення вчителів релігії⁵⁹.

Питання викладання релігії у школах було чи не найболючішим для Церкви, оскільки вчитель релігії (катехит) відігравав моральну і духовну функцію у вихованні дітей, а також формував світогляд майбутнього українця. Вчителів, які пропагували українські традиції і культуру, критикували як противників та бунтівників проти Польської держави. До ординаріатів від кураторів часто надходили листи-скарги на катехитів, які провокували й підбурювали дітей на ґрунті польсько-українських стосунків, що відповідно створювало негативну атмосферу у класі⁶⁰. Прикладом був учитель о. І. Качубинський в Угринові Сокальського повіту,

⁵² ПЄВ. – Перемишль, 1926. – № 2. – С. 45.

⁵³ AAN, MWRIOP. – Sygn. 365. – К. 141.

⁵⁴ *Torzecki R.* Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej / *R. Torzecki*. – Warszawa, 1993. – С. 12.

⁵⁵ *Шостаковська І.* Руський (Український) інститут для дівчат в Перемишлі / *І. Шостаковська*. – Перемишль, [б. р.]. – С. 13.

⁵⁶ *Adamowicz Z.* Mniejszości narodowe w Polsce // *Mniejszości narodowe w polskiej myśli politycznej XX wieku* / *Z. Adamowicz*. – Lublin, 1992. – С. 18.

⁵⁷ *Jeżyna K.* Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej / *K. Jeżyna*. – Lublin, 1996. – S. 18–19.

⁵⁸ ПЄВ. – 1924. – № 4. – С. 12.

⁵⁹ *Jurkiewicz J.* Watykan a Polska w okresie międzywojennym 1918–1939 / *J. Jurkiewicz*. – Warszawa, 1958. – S. 49.

⁶⁰ APP, ABGK. – Sygn. 5151. – К. 209.

який надуживав правами вчителя і займався агітацією проти польської влади⁶¹. За вияснення причини такої поведінки вчителя відповідав єпископ, який рекомендував його на цю посаду. Він мав звернути увагу вчителя на таку діяльність, бо це могло призвести до звільнення останнього⁶².

Представлені проблеми взаємовідносин між УГКЦ і Міністерством віровизнань та освіти дають підставу ствердити, що вони були не простими й доволі-таки конфліктними. Підтвердженням чого стає активна позиція Церкви у Другій Речі-посполитій, яка відстоювала не тільки релігійні питання, але й українські інтереси в побудові незалежної держави.

⁶¹ Ibidem. – К. 209.

⁶² Ibidem.